PATVIRTINTA
Šiaulių lopšelio-darželio „Trys nykštukai“ direktoriaus
2019 m. gruodžio 20 d. įsakymu Nr. V-55 (1.3.)

UGDYTINIŲ NETINKAMO ELGESIO ĮVERTINIMO IR ĮVEIKIMO TVARKOS APRAŠAS

BENDROSIOS NUOSTATOS

Sprendžiant ugdytinio elgesio problemas bei taikant poveikio priemones vadovaujamasi Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymu, Lietuvos Respublikos švietimo įstatymu, Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymu, Mokyklos vaiko gerovės komisijos sudarymo ir jos darbo organizavimo tvarkos aprašu, Socialinės pedagoginės pagalbos teikimo tvarkos aprašu, Psichologinės pagalbos teikimo tvarkos aprašu ir kitais teisės aktais, taip pat prioritetinės vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo, vaiko žmogiškojo orumo, individualizavimo, visapusiškumo, pagarbos ir protingumo principais.

1. Ugdytinių netinkamo elgesio įvertinimo ir įveikimo tvarkos aprašas (toliau Aprašas), skirtas Šiaulių lopšeliui-darželiui „Trys nykštukai“ (toliau — darželis).

2. Aprašu siekiama padėti ikimokyklinio ugdymo auklėtojams, priešmokyklinio ugdymo pedagogams, švietimo pagalbos ir kitiems specialistams (toliau darželio darbuotojai) veiksmingai reaguoti į kraštutinius vaikų/mokinių, ugdomų ir (ar) gaunančių paslaugas darželyje, (toliau — ugdytiniai) netinkamo elgesio atvejus bei iškilusią grėsmę, siekiant užtikrinti darželio bendruomenės narių ir (ar) kitų asmenų fizinį bei psichologinį saugumą.

3. Aprašas nustato netinkamo ugdytinio elgesio įvertinimo ir įveikimo tvarką, galimas taikyti poveikio priemones bei pagrindines šią priemonių taikymo darželyje sąlygas.

4. Apraše vartojamos sąvokos:

Draudžiami daiktai – bet kokie daiktai (reikmenys), gaminiai ar medžiagos, kurių apyvarta uždrausta arba ribojama Lietuvos Respublikos įstatymų ar kitų teisės aktų saugumo, sveikatos apsaugos ir kitais visuomenės poreikiais, taip pat kiti darželyje draudžiami turėti daiktai (reikmenys), gaminiai ar medžiagos, kurie yra nesusiję su ugdymo procesu. Draudimas su ugdymo procesu nesusijusius daiktus naudoti ir turėti darželyje nurodomas paslaugų teikimo vidaus tvarkos taisyklėse ir kituose darželio veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose.

Netinkamas ugdytinio elgesys – ugdytinio elgesys, keliantis realų pavojų jo paties ir (ar) kitų asmenų gyvybei, sveikatai, psichologiniam ar fiziniam saugumui arba turtui, taip pat pasikartojantis, tyčinis, agresyvus, įžūlus, griaunantis ugdymosi procesą, pažeidžiantis kitų asmenų garbę ir orumą bei psichologinį ir fizinį saugumą.

Poveikio priemonė — darželio darbuotojo veiksmai, kuriais siekiama nutraukti ar sustabdyti netinkamą ugdytinio elgesį bei atkurti psichologiškai ir fiziškai saugią ir savitarpio pagarba grįstą ugdymosi aplinką.

Pagrįsti fiziniai veiksmai – su fiziniu kontaktu susiję darželio darbuotojo veiksmai ugdytinio atžvilgiu, kurių gali būti imamasi siekiant nutraukti ugdytinio elgesį, keliantį realų pavojų jo paties ir (ar) kitų asmenų gyvybei, sveikatai, psichologiniam ar fiziniam saugumui arba turtui, arba užkirsti jam kelią.

Ugdymosi/paslaugos teikimo vietos pakeitimas — laikinas ugdytinio atskyrimas nuo kitų ugdytinių, tęsiant ugdytinio ugdymąsi kitoje darželio patalpoje arba teikiant ugdytiniui reikiamą švietimo pagalbą.

5. Kitos apraše vartojamos sąvokos atitinka Lietuvos Respublikos Švietimo įstatyme, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme ir kituose teisės aktuose vartojamas sąvokas.

POVEIKIO PRIEMONĖS IR BENDROSIOS JŲ TAIKYMO SĄLYGOS

6. Darželio darbuotojas, esant apraše nustatytoms sąlygoms ir siekdamas užtikrinti darželio bendruomenės narių ir (ar) aplinkinių saugumą, gali taikyti šias poveikio priemones ar imtis šių veiksmų:

6.1. pakeisti ugdytinio ugdymosi/paslaugos teikimo vietą;

6.2. iškviesti darželio socialinį pedagogą, direktorių ar jo įgaliotą asmenį;

6.3. organizuoti ugdytinio daiktų patikrinimą;

6.4. panaudoti pagrįstus fizinius veiksmus.

7. Taikant apraše numatytas poveikio priemones privalu atsižvelgti į ugdytinio amžių, specialiuosius ugdymosi poreikius, sveikatos būklę, psichologinę savijautą ir kitas, poveikio priemonės parinkimui ir taikymui svarbias aplinkybes.

8.Apraše numatytos poveikio priemonės taikomos ugdytiniui tik tada, kai darželis yra išnaudojęs visas kitas galimas priemones ir švietimo pagalbos teikimo galimybes ir jos nedavė laukiamų rezultatų, išskyrus neatidėliotinus atvejus, kai ugdytinio elgesys daro žalą ar kelia realų pavojų jo paties ir (ar) kitų asmenų gyvybei, sveikatai, saugumui ar turtui. Kitais atvejais į ugdytinio

padarytus darželio paslaugų teikimo vidaus tvarkos taisyklių, paslaugų teikimo sutarčių nuostatų pažeidimus reaguojama kitų teisės aktų nustatyta tvarka.

9. Esant būtinybei, apie ugdytiniui pritaikytą poveikio priemonę turi būti informuojamas socialinis pedagogas, darželio direktorius (ar jo įgaliotas asmuo), vienas iš ugdytinio tėvų (globėjų), taip pat, savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius ir (ar) teritorinė policijos įstaiga.

10. Darželio darbuotojas, įtaręs, kad ugdytinis darželyje ar jo teritorijoje vartoja narkotines, psichotropines, kitas psichiką veikiančias medžiagas ar yra apsvaigęs nuo šių medžiagų, turi vadovautis Vaikų, vartojančių narkotines, psichotropines, kitas psichiką veikiančias medžiagas, nustatymo organizavimo aprašu ir laikytis jame nurodytų veiksmų sekos.

UGDYMOSI/PASLAUGOS TEIKIMO VIETOS PAKEITIMAS

11. Įvykus konfliktinei situacijai, darželio darbuotojas taiko drausminimo priemones: **įspėja; persodina; bando nukreipti ugdytinio dėmesį į kitą veiklą; nuramina ir pan.**

12. Drausminimui nepadėjus, keičiama ugdytinio ugdymosi/paslaugos teikimo vieta, kurioje ugdytinis gali nusiraminti ir atlikti paskirtas užduotis, prižiūrimas kito darželio darbuotojo, arba jam teikiama socialinė pedagoginė ir (ar) psichologinė pagalba.

13.Ugdymosi/paslaugos teikimo vietos pakeitimas gali būti taikomas darželio darbuotojo sprendimu, kai ugdytinio elgesys akivaizdžiai griauna ugdymosi procesą ar trukdo suteikti paslaugą.

DARŽELIO SOCIALINIO PEDAGOGO, DIREKTORIAUS AR JO ĮGALIOTO ASMENS IŠKVIETIMAS

14. Darželio darbuotojas gali telefonu išsikviesti darželio socialinį pedagogą, direktorių ar jo įga1iotą asmenį, kad padėtų nutraukti netinkamą ugdytinio ar ugdytinių grupės elgesį.

15. Darželio socialinis pedagogas, direktorius ar jo įgaliotas asmuo tarpininkauja sprendžiant darželio darbuotojo ir ugdytinio ar ugdytinių grupės konfliktą, taip pat padeda darželio darbuotojui numatyti tolesnes ugdytinio(-ių) ugdymosi proceso organizavimo/paslaugos teikimo galimybes bei pagal kompetenciją inicijuoti ir (ar) spręsti socialinės pedagoginės ir (ar) psichologinės pagalbos teikimą Ugdytiniui(-iams).

16. Įtarus, kad vaikas gali turėti draudžiamų daiktų, darželio darbuotojas turi teisę patikrinti asmeninius vaiko daiktus.

PAGRĮSTI FIZINIAI VEIKSMAI

17. Darželio darbuotojas pagrįstus fizinius veiksmus ugdytinio atžvilgiu gali taikyti tik tais atvejais, kai siekiama:

17.1. apsaugoti ugdytinį nuo savęs ar kitų asmenų (su)žalojimo;

17.2. užkirsti kelią ir (ar) nutraukti smurtinį ugdytinio elgesį prieš kitus ugdytinius, darželio darbuotojus ar aplinkinius asmenis;

17.3. neleisti ugdytiniui palikti patalpos, jeigu jo pasišalinimas kelia grėsmę jo paties ar kitų asmenų saugumui;

17.4. nutraukti ugdytinių tarpusavio muštynes, jei ugdytinis(-iai) nereaguoja į žodinius darželio darbuotojo paliepimus jas nutraukti;

17.5. nutraukti ugdytinio veiksmus, kuriais niokojamas turtas ir (ar) apsaugoti turtą nuo galimo sunaikinimo ar sugadinimo arba sustabdyti netvarką;

17.6. atskirti ugdytinį, griaunantį bendrą grupės tvarką ar darželio renginį kai neveikia darželio darbuotojo taikomos drausminimo priemonės (įspėjimas; persodinimas; bandymas nukreipti ugdytinio dėmesį į kitą veiklą; nuraminimas ir kt.), išvedant jį iš patalpos (pavyzdžiui, grupės, salės, kabineto ar pan.). Ugdytinis kitoje vietoje gali nusiraminti ir atlikti paskirtas užduotis, prižiūrimas darželio darbuotojo, arba jam teikiama socialinė pedagoginė ir (ar) psichologinė pagalba. Ugdytinis turi būti prižiūrimas direktoriaus paskirto darželio darbuotojo, kol teigiamai pasikeičia ugdytinio elgesys (pavyzdžiui, ugdytinis nusiramina ir pan.) arba kol jį pasiima vienas iš jo tėvų (globėjų), išskyrus atvejus, kai dėl objektyvių priežasčių jie pasiimti ugdytinio negali arba organizuoti ugdytinio perdavimą vienam iš tėvų (globėjų) nėra tikslinga.

18. Pagrįsti fiziniai veiksmai gali varijuoti nuo stovėjimo tarp ugdytinių, gresiant potencialiam atviram jų konfliktui; stovėjimo prieš ugdytinį, siekiant užkirsti kelią pavojingam ugdytinio elgesiui (pavyzdžiui, siekiant atitverti kelią prie lango, jei ugdytinis grasina iššokti, ar pan.); vedimo paėmus už rankos iki ugdytinio sulaikymo, fiziškai apribojant ugdytinio veiksmus (saugiai apkabinus). Ugdytinio sulaikymas gali būti naudojamas tik ekstremaliose situacijose (pavyzdžiui, kai siekiama nutraukti ugdytinių muštynes, jeigu nėra kitų galimybių jų išskirti nenaudojant fizinės intervencijos; kai siekiama nutraukti ugdytinio save žalojantį elgesį, jį apglėbiant ir laikant tol, kol ugdytinis nurims, ir pan.).

19. Fizinis kontaktas su ugdytiniu yra laikomas tinkamu tokiose situacijose:

19.1. ugdytinį(-ius) laikant už rankos(-ų), sudarant ratą, žaidžiant žaidimus;

19.2. ugdytinį vedant už rankos;

19.3. guodžiant ugdytinį;

19.4. pasveikinant ugdytinį;

19.5. padedant neįgaliam ugdytiniui;

19.6. mokant ugdytinį groti instrumentu, šokti;

19.7. rodant ugdytiniui, kaip atlikti fizinius pratimus;

19.8. rodant ugdytiniui, kaip tinkamai laikyti rašymo, piešimo, kitas ugdymosi procese naudojamas priemones;

19.9. teikiant pirmąją pagalbą.

20. Fiziniai veiksmai laikomi nepagrįstais, draudžiamais ir traktuojami kaip smurtas ugdytinio atžvilgiu tokiais atvejais, kai jie:

20.1. naudojami kaip bausmė;

20.2. naudojami norint pademonstruoti savo viršenybę;

20.3. naudojami siekiant sukelti ugdytiniui skausmą;

20.4. naudojama didesnė nei būtina fizinė jėga.

21. Pagrįstų fizinių veiksmų naudojimas neturi kelti grėsmės ugdytinio gyvybei ir sveikatai.

22. Darželio darbuotojas, taikydamas pagrįstus fizinius veiksmus, visada privalo vadovautis minimalių būtinų fizinių veiksmų panaudojimo trumpiausiam būtinam laikotarpiui principu.

BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

23. Darželis:

23.1. įtraukia aprašo vykdymo nuostatas į darželio paslaugų teikimo vidaus ir darbo tvarkos taisykles, kitus darželio veiklą reglamentuojančius dokumentus;

23.2. įkelia aprašą į darželio internetinę svetainę;

23.3. supažindina ugdytinių tėvus (globėjus) su aprašu;

23.4. pasirašytinai supažindina su aprašu darželio darbuotojus.

24. Darželio direktorius skiria:

24.1. darželio darbuotojus, prižiūrinčius ugdytinius;

24.2. įgaliotą asmenį, pagal kompetenciją dalyvaujantį taikant poveikio priemones.

25. Visi skundai dėl poveikio priemonių ugdytiniui taikymo nuodugniai ir operatyviai išnagrinėjami teisės aktų ir darželio veiklą reglamentuojančių dokumentų nustatyta tvarka.

26. Apie nustatytus vaiko teisių pažeidimus darželis informuoja kompetentingas valstybės ir (ar) savivaldybės institucijas.

PATVIRTINTA
Šiaulių lopšelio-darželio „Trys nykštukai“ direktoriaus
2020 m. gruodžio 20 d. įsakymu Nr. V-68
Priedas Nr. 1

Pozityvaus ugdymo būdai

Pozityvus ugdymas – tradiciniame auklėjime yra skatinamas geras elgesys ir yra baudžiama už blogą elgesį. Pozityviame ugdyme akcentuojama geras elgesys ir kuo mažiau dėmesio skiriama blogam. Vaikas mokosi iš pavyzdžių.

TINKAMO ELGESIO SKATINIMAS. Pozityvus paskatinimas už gerą elgesį gerokai efektyviau negu bausmė už blogą elgesį.

Tėvai, pedagogai, norintys, kad vaikas būtų savarankiškas, nepriklausomas turi padrąsinti jį ir skatinti pačiam atlikti įvairius darbus. Vaikai turi būti skatinami gerai elgtis. Jie turi žinoti, kad šitaip geriausiai patenkins savo norus ir poreikius, jie turi jaustis esą gabūs sumanūs ir vertinami. Jei neturi skausmingai ilgėtis aplinkinių dėmesio. Jie gali tramdyti savo emocijas ir trumpam atidėti poreikių patenkinimą. Nei akivaizdžiai demonstruojama, trikdanti, menkinanti, nuo visko ginanti meilė, nei bausmės vaikui nepadeda. Toks suaugusiųjų elgesys tik pablogina padėtį, kadangi vaikas jaučiasi nepatenkintas savimi ir kartu pyksta ant jį nubaudusios auklėtojos. Jeigu vaikas blogai elgiasi, auklėtoja turėtų suvokti, jog jis paprasčiausiai nežino, kad galima elgtis kitaip. Netgi, jei vaikas žinojo, kad buvo galima pasielgti kitaip, arba sąmoningai pasielgė šiurkščiai, vis tiek ramus bendravimas, pamokymas vaiko, kad galima ir kitaip, žymiai veiksmingiau siekti to paties rezultato.

PAGYRIMAS. Pagirti galima žodžiu, gestais, veido išraiška, arba fraze, kuri leidžia vaikui jaustis laimingam ir linksmam. Girti galima visada – niekada nebus per daug. Pagyrimas turi būti aiškus ir pozityvus teiginys, skirtas tinkamam vaiko elgesiui apibūdinti. ,,Aš džiaugiuosi, kad tu užsisegei sagą“, ,,Dėkoju už surinktus šaukštus“.

Netinkamas gyrimas:

- kai teigiamai vertinamas vaiko asmuo. Tokiu atveju, galima priversti vaiką nerimauti,
- kad giriantieji yra teisėjai (pvz. ,,Koks tu didelis, geras, kad atnešei .....“). O jei kitą kartą jis neįtiks suaugusiems, nebus nei geras nei didelis;
- kai kritikuojantis elgesys eina po pagyrimo tuomet vaikui siunčiamas dvigubas pranešimas: (pvz. ,,Tu esi geras vaikas, bet....“). Ir toks teiginys iš tikrųjų nėra pagyrimas.

Gebėjimas valdyti emocijas ir elgesį nėra įgimtas. Turite padėti vaikui išmokti kontroliuoti savo elgesį, išmokti reikšti jausmus priimtinais būdais. Tinkamas elgesys yra subtili pusiausvyra tarp vaiko savarankiškumo poreikio ir būtinybės žinoti ribas. Nuosekliai laikydamiesi tam tikrų taisyklių ir ritualų palaipsniui galėsite mažinti savo kontrolę jam, suteikdami galimybę pačiam vaikui atsakyti už savo elgesį. Parodydami vaikui pasitikėjimą, pripažindami jo gebėjimus, stiprinate jo savigarbą ir savikontrolę. Kai vaikai palankiai nusiteikę savo atžvilgiu, kai teigiamai vertina savo santykius su kitais, jie noriau laikosi taisyklių.

TAISYKLĖS – tai apribojimai, nurodantys, kaip reikia elgtis. Vaikai dažnai laužo taisykles norėdami patikrinti kaip jos veikia, bet privalo suvokti, kad egzistuoja ribos.

- Veiksmingos taisyklės yra konkrečios (pvz. „Paimkit po vieną džiūvėsį“, o ne „neimkit per daug džiūvėsių“ arba „Kalades dedame į šią lentyną, o ne „Susitavrkyk žaislus“.).
- Veiksmingos taisyklės išreiškiamos teigiamu sakiniu, jos nurodo, ką daryti, o ne ko nedaryti, ar liautis darius (pvz. „Apsimaukit pirštinę“, o ne „ Nepamirškite pirštinių“, „kalbėkite ramiai‘ – vietoj „ nerėkaukit“).
- Veiksmingos taisyklės visada pagrįstos, argumentai padeda perprasti taisyklę ir suteikia

vaikams konkrečių žinių, kodėl smerktinas vienoks ar kitoks elgesys: (pvz. ‚Aplenk gėlyną eidamas taku, gėlė gali nuvysti, nebežydėti, jei ant jos netyčia užminsi“. Arba: „būk toliau nuo orkaitės, ji karšta, jei paliesi- gali nudegti“).

<u>KĄ DARYTI, KAI TAISYKLĖ SULAUŽOMA? VEIKSMINGOS STRATEGIJOS:</u>

- **ASMENINIS PAVYZDYS.** Elgesio modelį vaikai susikuria stebėdami kitus. Geras pavyzdys moko juos skirti teisingą nuo neteisingo. Labiausiai įstringančios pamokos vyksta stebint, kaip elgiasi auklėtojos: švelniai, visada sakydamos tiesą, pagrįsdamos savo sprendimus, pasisiūlydamos padėti. Elgesio pamoka veiksminga tada, kai vaikai mato sektiną pavyzdį. Kai veiksmai nesiskiria nuo žodžių, jie atpažįsta tinkamą elgesį, kurio kitaip net nebūtų pastebėję. Pavyzdžiui, kai auklėtoja po valgio nuvalo stalą, vaikas praleis pro akis šį naudingą elgesį, jeigu ji nepasakys: „Aš valau stalą, kad jis būtų švarus. Štai tau kempinė. Tu irgi gali man padėti“.
- **IMKITĖS VEIKSMŲ**. Jei vaikas elgiasi netinkamai, vien žodžių gali ir neužtekti. Kartais sustabdyti netinkamą vaiko elgesį gali prireikti ir veiksmo. Tačiau nepamirškite – fizinės bausmės apskritai netaikomos! Prireiks pakartoti ne kartą – ir žodžius, ir veiksmą, kol pagaliau gal pakaks tik žodžio.

- **PARODYKITE, KAD SUPRANTATE JO ELGESIO PRIEŽASTĮ.** Pasakykite, kad suprantate, ko vaikas nori. „Žinau, kad nori pasisupti sūpuoklėmis, bet turi palaukti savo eilės.“

- **PASIŪLYKITE ALTERNATYVĄ.** Pasakykite ir parodykite vaikui, ką daryti. Pasiūlykite priimtinus būdus, kaip jam nukreipti energiją kitur. Jei sustabdysite netinkamai elgiantis, bet nepasiūlysite priimtinos alternatyvos, vaikas tikriausiai panašioje situacijoje elgsis taip pat netinkamai. Pavyzdžiui, jeigu dar neatėjo jo eilė suptis, o laukti nenori, pasiūlykite pasivažinėti karusele.

- **PARODYKITE, KAD SUPRANTATE JO JAUSMUS, BET NEPRITARIATE ELGESIUI.** Kai vaikas elgiasi netinkamai, pasakykite, kad suprantate, ką jis jaučia, bet tuo pat metu pasakykite vaikui, kad jo elgesys ar tai, ką supykęs padarė, yra nepriimtina. „Žinau, kad pyksti, bet dėl to svaidyti kaladėlių nevalia.“

- **NUKREIPKITE VAIKŲ ELGESĮ.** Parodykite vaikui būdus, kaip išreikšti tuos pačius impulsus priimtinu būdu. „Mėtyti kaladėlių nevalia. Gali ką nors sužeisti. Verčiau pastatyk bokštą.“ Geriausiai sekasi nukreipti nebrandžių mažylių dėmesį. Pavyzdžiui, dviems vaikams „susikibus“ dėl to paties žaisliuko vienam iš jų galima pasiūlyti kitą žaislą arba sudominti kita veikla. Kaip trumpalaikė priemonė problemai spręsti tai tinka ir vyresniems vaikams, tačiau ateityje reikia mokyti priimtinesnio elgesio.

- **NETINKAMO ELGESIO IGNORAVIMAS**. Vienas iš svarbiausių vaiko poreikių – susilaukti dėmesio, tegul net neigiamo (barimas, grasinimas, kritikavimas). Nepritarimą erzinančiam vaikų elgesiui galima išreikšti visišku to elgesio ignoravimu („nematyti“ ir „negirdėti“). Pavyzdžiui, kai 4 metų Jonas, negavęs norimo daikto, parkrito ant grindų, spiegimu, spardymusi reikalauja dėmesio, tikslingiausia jo „nepastebėti“. Kai tik nepageidaujamas elgesys baigiasi nedelsiant pagirti: „ Aš taip džiaugiuosi, kad tu lioveisi šaukęs. Dabar daug smagiau būti su tavimi“.

Svarbu atskirti ar vaikas verkia dėl to, kad yra išsigandęs ar susižeidęs – tokiu atveju priglaustas ir paguostas vaikas nurims. O jei tai „ reikalaujančios“ ašaros – tinka ignoravimas.

- **NATŪRALIOS PASEKMĖS**. Kai vaikas mato natūralias savo veiksmų pasekmes, jis suvokia tiesioginius savo pasirinkimų rezultatus. Pavyzdžiui, jei vaikas tyčia išpila sultis, tegul liks jų negėręs. Pasistenkite įveikti troškimą „išgelbėti“ vaiką ir įpilti daugiau sulčių. Geriausiai išmokstama tai, ką pats patiri, tad ir vaikas negalės kaltinti jūsų už tuos padarinius, kurių sulaukė dėl savo kaltės. Šis metodas tinka vyresniems nei dvejų metų vaikams. Loginė pasekmė padeda vaikams suprasti tiesioginę taisyklės išvadą: pvz. jei pribėrei draugui į akis smėlio, privalai padėti auklėtojai išplauti šį smėlį iš draugo akių.

- **LOGIŠKOS PASEKMĖS.** Aiškiai pasakykite vaikui, kokių pasekmių jis sulauks vienoje ar kitoje situacijoje. Pavyzdžiui, galite vaikui pasakyti, kad, jei nesusirinks žaislų, jūs juos surinksite, bet tada jam visą dieną neteks su jais žaisti. Ir jei jau pasirenkate tokią strategiją, laikykitės žodžio! Tegul vaikas žino, kad jūsų pažadas rimtas, tad ilgai nelaukdami patvirtinkite jį veiksmu.
- **NETINKAMO ELGESIO PASEKMIŲ ATIDĖJIMAS**. Kartais ne taip lengva sugalvoti, kokia turėtų būti logiška netinkamo elgesio pasekmė. Galite pasakyti vaikui, kad, jei jums nepavyks susitarti, jam gali tekti atsisakyti to, ką jis labai mėgsta daryti. Tačiau jei taikysite šią strategiją, turėkite galvoje štai ką: niekada neatimkite iš vaiko to, ko jam tikrai reikia, sakykim, maisto. Pasirinkite ką nors, ką vaikas tikrai mėgsta. Įsitikinkite, kad savo pažadą įstengsite ištesėti.
- **TINKAMO ELGESIO MODELIAVIMAS (MOKYMAS).** Šis metodas labiau tinka vyresniems vaikams. Tai pamokymas vaiko, kaip galima kitaip, žymiai veiksmingiau pasiekti to paties rezultato. Pavyzdžiui, vienam vaikui stengiantis atimti žaislą iš kito, auklėtoja gali pasakyti: „Jūs abu norite žaisti su šiuo žaislu ir abu žaisite (parodome, kad suprantame abiejų vaikų poreikius ir jausmus). Aš jums padėsiu, mūsų grupėje turi būti tinkamai elgiamasi“. Galima patarti: „Tu gali paprašyti, kad draugas leistų pažaisti su šiuo žaislu. Galite susitarti, kol smėlio laikrodis išbyrės gali žaisti vienas vaikas, o po to kitas. O gal galima norimą žaislą „nusipirkti parduotuvėje“ ar išmainyti į kitą“.

Yra vaikų, kuriuos pakanka vienu kitu žodžiu padrąsinti, o kitiems reikia duoti ne vieną pasiūlymą ir dar parodyti kaip tai padaryti.

Svarbu kalbėti pirmu asmeniu – „Aš“. Kai sakome „Tu“ („Tu gadini man nervus“) tada mes kaltiname kitą, visą atsakomybę užkraudami jam, o tai sukelia priešiškumą, gynybą ir neišsprendžia problemos. Kai sakome „Aš“ („Aš pykstu, aš nusiminusi, kai tu....“) leidžiame kitam (vaikui ar suaugusiam) pamatyti savo elgesio pasekmes.

SAVITVARDA. Prieš bandant paveikti vaiką, jis turi tapti emociškai imlus. Labai susierzinusiam vaikui auklėtoja turi padėti nusiraminti: pasūpuoti, pavedžioti už rankos, pasėdėti šalia auklėtojos, pasiklausyti muzikos, pažiūrėti knygutes. Tik nurimusį vaiką galima mokyti tinkamai elgtis.

Palikime reikalavimus nuošalyje. Formuluokime prašymą žodeliu „prašau“, kuris žadina vaiko norą padėti, o ne „ar gali“, nes kelia norą prieštarauti. Atsisakykime negatyvaus konstatavimo, aiškiai pasakykime, ko norime iš vaiko, koks jo elgesys būtų priimtinas.

Negatyvus teiginys	Pozityvus pageidavimas
Vaikai, per daug triukšmaujate.	Vaikai, prašau nurimti.
Tavo kambarys vėl netvarkingas.	Prašau susitvarkyti kambarį.
Man nepatinka, kaip tu elgiesi su sesute.	Prašau elgtis su sesute gražiai.
Kodėl muši berniuką.	Prašau draugiškai elgtis su berniuku.
Tu vėl mane pertrauki.	Prašau leisti man pabaigti kalbėti.
Negalima su manimi taip kalbėti.	Prašau su manimi kalbėti švelnesniu tonu.
Tavo batų raišteliai atsirišo.	Prašau užsirišti batų raištelius.
Paskutinį kartą vėluoji.	Prašau ateiti laiku.
Esi labai neatidus, tavo rašto darbe pilna klaidų.	Tau labiau sektųsi, jei pasistengtum būti atidesnis.
Labai mane nuvylei.	Prašau labiau pasistengti atliekant šią užduotį.
Ir vėl darai tą pačią klaidą.	Prašau prisiminti, kaip teisingai parašyti šį žodį.

Prašant svarbu, kad intonacijoje atsispindėtų susirūpinimas, noras padėti, palaikyti. Jei prašymą išsprausime pro sučiauptas lūpas, įsakmiai, jis praras savo veiksmingumą.

DAŽNIAUSIAI PASITAIKANČIŲ SITUACIJŲ PRIEŽASTYS IR SPRENDIMO BŪDAI

VAIKAS ĮKANDO KITAM VAIKUI – pirmiausia reikia atsiminti, kad nors ir nepriimtinas, kandžiojimasis yra normali vaiko raidos dalis. Kandžiojimasis daugiausiai būdingas vaikams iki 3,5m.

Svarbu prisiminti, kad vaiko kandžiojimasis dažniausiai nėra tyčinis: jūsų trimetis tikrai nesėdi smėlio dėžėje planuodamas, kaip poryt kaimynės dvimečiui įkąs į petį ir užplos kastuvėliu per nosį. Taigi tėvams ir pedagogams svarbu suprasti, kas slypi už mažylio(-ės) kandžiojimosi, kad padėtų jam ar jai liautis.

Vaikai kandžiojasi dėl daugelio priežasčių:

- Jei kandžiojasi kūdikis, tai dažniausiai dėl to, kad dygsta dantys – kandžiojimasis padeda numalšinti ištinusių, jautrių dantenų skausmą.

- Labai maži vaikai tyrinėja pasaulį ne tik rankomis, bet ir burna. Kūdikis gali kandžiotis tiesiog iš smalsumo – beveik viskas, kas sudomina ir ką pavyksta paimti į rankas, atsiduria mažųjų burnoje.

- Vaikas stebi, kokia bus reakcija – kitaip tariant, kanda iš smalsumo. Mažas vaikas gali kąsti broliui, sesei ar draugui kieme, kad išgirstų nepasitenkinimo ir nuostabos riksmą, ir nė nesuvokti, kad kandžiojimasis yra skausmingas.

- Kartais vaikai, ypač vyresni, kandžiojasi siekdami sulaukti dėmesio – kai vaikai jaučiasi atstumti ir ignoruojami, jie siekia bet kokio dėmesio, net ir neigiamo.

- Vaikas kandžiojasi, nes patiria stresą dėl didelių pokyčių savo gyvenime – pvz., gimė brolis ar sesuo, pasikeitė darželis ir pan.

- Vaikai kartais kandžiojasi, nes yra suirzę, pavargę ar pernelyg įsiaudrinę.

- Kandimas, kaip ir mušimas, gali būti būdas išreikšti savo nepasitenkinimą ar apsiginti, kai dar nepavyksta išreikšti jausmų žodžiais. Kandžiojimasis vaikui gali tapti būdu gauti norimą žaislą, išsakyti savo nepasitenkinimą ar parodyti kitiems vaikams, kad norsi pabūti vienam.

Ką daryti, kad vaikas nesikandžiotų?

- Pagalvokite, kodėl, kada ir kam kanda jūsų vaikas. Ką vaikas veikė, kai pradėjo kandžiotis? Ar kanda tada, kai kieme kažkas iš jo atima mėgstamą žaislą? Ar kanda visuomet tam pačiam vaikui? Ar vaikas kanda jums, kai matinate mažesnį vaiko brolį ar seserį? Jei vaikas kandžiojasi darželyje, kalbėkitės su auklėtojomis: gal jos pastebi, kada ir kas sukelia jūsų vaikui impulsą kąsti?

- Stebėkite savo vaiką ir venkite situacijų, kur jūsų vaikas galėtų susierzinti tiek, kad pradėtų kandžiotis – taigi svarbu užtikrinti, kad vaiko poreikiai (įskaitant ir tokius kaip miegas, pavalgymas) yra patenkinti prieš einant žaisti. Jei vaikas kandžiojasi pavargęs, gal reikėtų 10 -15 min. pailginti vaiko miego trukmę? Jei kanda išalkęs, gal reikėtų pasirūpinti sveikais užkandžiais išeinant iš namų ilgesniam laikui? O gal vaikas kaip tik kandžiojasi tada, kai neturi kur išlieti energijos? Apskritai, labai svarbu, kad vaikas turėtų pastovią rutiną, kurią reikėtų stengtis išlaikyti.

- Jeigu vaikas kandžiojasi dėl to, kad dygsta dantys, reikėtų pasirūpinti, kad jūsų mažylis visuomet turėtų žindukų ar specialiai dantų dygimo skausmui malšinti skirtų kramtukų, kuriuos galėtų dygstant dantims kramtyti (užuot suleidęs dantis į kieno nors ranką).

- Atkreipkite dėmesį, ar yra kokie ženklai, perspėjantys, kad vaikas tuoj gali pradėti kandžiotis (pvz., rėkimas, verkimas, trypimas dažnai gali perspėti, kad vaikas tuoj kąs). Jei pastebite šiuos požymius, patraukite vaiką iš situacijos ar nukreipkite vaiko dėmesį kitur.

- Jei vaikas ėmė kandžiotis, stabdykite jį ir neleiskite kąsti dar kartą. Svarbu būti konkretiems ir nuosekliems. Užuot kalbėję bendromis frazėmis (pasakymo „O dabar būk geras Ramunei“ 2 ar 3 metų mažylis nesugebės susieti su savo elgesiu) vaikui ėmus kandžiotis švelniai sustabdykite vaiką ir tvirtai pasakykite: „Ne, kandžiotis negalima!”. Paaiškinkite, kad kandant kitam skauda. Jei vaikas nesiliauja, reikėtų patraukti vaiką iš situacijos (pvz., į kitą patalpos pusę ar kitą kambarį, kur vaikas galėtų ramiai pabūti).

- Užtikrinkite, kad vaikas gautų pakankamai dėmesio: skirkite laiko kasdien pabendrauti su vaiku – paskaitykite vaikui pasaką, pažaiskite kartu. Ypač svarbu skirti vaikui papildomo dėmesio, jei susiduriama su dideliais pokyčiais gyvenime – tokiais, kaip persikraustymas, brolio ar sesers gimimas ir pan.

- Naudokite teigiamus pastiprinimus: girkite ir skatinkite vaiką už tinkamą elgesį. Taip pat pamokykite vaiką, kaip teigiamu būdu galima gauti dėmesio: pvz., pasakant „Atsiprašau“ ar „Man reikia pagalbos“. Paraginkite vaiką ateiti pas jus, kai jam liūdna. Aišku, negalėsite vaikui padėti kiekvieną jo gyvenimo akimirką, bet tai, kad kiek galėdami palaikote vaiką, kai jam sunku, yra tarsi investicija į tuos kartus, kai vaikas bus be jūsų: juk vaikui ramiau gyventi žinant, kad bus, kas jį paguos ir palaikys, kai sunku.

- Paaiškinkite vaikui, kaip svarbu yra kalbėti užuot kumščiavusis ar kandžiojusis. Jau 2-3 m. vaiką galima mokyti pasakyti „Nenoriu“, „Čia mano žaislas“, „Man nepatinka“, „Aš pykstu“, vietoj kandžiojimosi. Aišku, su vaiku geriau apie tai kalbėtis ne emocijų įkarštyje, o kai vaikas jau šiek tiek „atvėsęs“.

- Priminkite vaikui, kad dantys yra ne kandžiojimuisi, o maisto kramtymui ar šypsojimuisi. Galite su vaiku žaisti labai paprastą žaidimą (savotišką žaidimo „valgoma-nevalgoma“ versiją): paprašykite vaiko išvardinti (ar vardinkite patys) įvairius maisto produktus, kuriuos galima kramtyti, ir įvairius dalykus, kurių kandžioti negalima. Galite sugalvoti vis „kvailesnius“ variantus (dulkių siurblys, tėčio batas, mašina) ir su vaiku smagiai pasijuokti.

- Svarbu, kai vaikas kanda, nekąsti jam atgal (skamba absurdiškai, bet yra tėvų, kurie tai daro): tai tas pats, kas mušant vaiką mokyti vaiką, kad muštis negalima. Jei patys įpykę įkąsite vaikui atgal, vaikui atrodys, kad tai normalus elgesys (juk net ir mama supykusi kanda!). Savaime suprantama, už kandžiojimąsi vaiko nereikėtų ir mušti. Apskritai, reaguojant į vaiko kandžiojimąsi svarbu išlikti kiek įmanoma ramiems ir nesikarščiuoti: rėkimas ant vaiko ar juo labiau jo mušimas tikrai nepadės.

- Reikėtų nepamiršti pasirūpinti ne tik savo (besikandžiojančiu) vaiku, bet ir vaiku, kuriam jis įkando (jei tuo metu esate šalia). Kandžiojimasis gali pažeisti odą, todėl svarbu suteikti vaikui rekiamą medicinę pagalbą (jei žaizda labai gili, gali net tekti kreiptis į medikus). Taip pat verta vaiko atsiprašyti ir parodyti savo užuojatą („Atsiprašau, kad tau įkando. Matau, kaip tau skauda“) – tai besikandžiojančiam vaikui parodo, koks turėtų būti tinkamas elgesys įkandus. Galite įkandusio vaiko paprašyti padėti įkąstam vaikui (pvz., palaikyti pleistrą ar pan.), bet tik tuo atveju, jei vaikas, kuriam buvo įkąsta, to nori.

Kartais net ir tėvams labai besistengiant vaikas vis tiek kandžiojasi. Labai svarbu į vaiko kandžiojimąsi reaguoti nuosekliai ir pakartoti vaikui kiek tik reikės kartų, kad kandžiojimasis nepriimtinas ir kad kandžiojimasis kelia skausmą. Svarbu, kad ir kiti suaugusieji į vaiko kandžiojimąsi reaguotų tokiu pačiu būdu kaip jūs. Taip pat atkreipkite dėmesį į tai, kad jei kandžiojasi vyresnis vaikas (pvz., 4-6 m.), gali būti, kad vaikas turi rimtesnių emocinių sunkumų. Taigi tokiu atveju ypač svarbu kreiptis į specialistus – pvz., psichologą.

LITERATŪRA:

1. Galvydytė J, Kaip kalbėti su vaiku skatinant pozityvų elgesį**.** Rekomendacijos ikimokyklinių įstaigų pedagogams, tėvams. Prieiga internetu< http://www.lrspa.lt/index.php/lt/tevams/15-kaip-kalbeti-su-vaiku-skatinant-pozityvu-elgesi>.

1. Paradnikė K., Ką daryti, jei vaikas kandžiojasi. Prieiga internetu< https://www.psicentras.lt/elgesys/ka-daryti-jei-vaikas-kandziojasi/>.
2. Rimkienė R., Sabaliauskienė R., Tinkamo vaikų elgesio skatinimo būdai. Prieiga internetu: <http://www.kaunas.lt/wpcontent/uploads/sites/8/2015/07/tinkamoelgesioskatinimobudai.pdf>.
3. Šilutės lopšelis – darželis „Pušelė“. Vadovavimas vaikų elgesiui nežeidžiančiais būdais arba pozityvaus ugdymo metodai. (4priedas). Prieiga internetu:< https://www.pusele-silute.lt/>.